

УДК 811.161.3'36

СТЫЛІСТЫЧНЫЯ ФУНКЦЫИ ПАРЦЭЛЯЦЫИ Ў ДЫЯЛОГУ (на матэрыяле мастацкіх твораў У. Караткевіча)

В. М. Шаршнёва

кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова

У артыкуле гаворка ідзе аб стылістычнай ролі парцэляцыі ў мастацкіх творах У. Караткевіча. Тлумачыцца, што мастацкая стылізацыя дыялогу павінна максімальна дакладна перадаць адсутнасць устаноўкі на афіцыйныя зносіны, якая з'яўляецца асноўнай прыкметай камунікацыйнага акта ў вусным маўленні. Даецца характарыстыка чатырох асноўных функцый парцэляцыі: эмацыйна-вылучальнай, экспрэсіўна-граматычнай, выяўленчай і характаралагічнай. Асобна акцэнтуюцца ўвага на тэксталагічнай ролі парцэляцыі, яе ўплыў на фарміраванне індывідуальнага аўтарскага стылю.

Ключавыя словы: тэкст, дыялог, парцэляцыя, парцэлят, эмацыйна-выяўленчая функцыя, экспрэсіўна-граматычная функцыя, выяўленчая функцыя, характаралагічная функцыя, тэкстаўтваральная функцыя, індывідуальны аўтарскі стыль.

Уводзіны

У першую чаргу дыялог успрымаецца як “ланцуг рэплік” [1, с. 114], аб'яднанне якіх забяспечвае сэнсавую і граматычную звязнасць названай формы маўлення. Асобныя рэплікі дыялогу арганізуюцца ў залежнасці ад зместу папярэдніх або ад аўтарскіх каментараяў і ўспрымаюцца толькі ў іх адзістве. Так, паводле Т. Г. Вінакур, на моўны склад кожнага выказвання “ўзаемна ўплывае непасрэднае ўспрыняцце маўленчай дзейнасці суб'ектаў” [2, с. 119].

Варта заўважыць, што вербальныя сродкі выказвання вуснага і стылізаванага мастацкага дыялогу пэўным чынам адрозніваюцца. Гэта адрозненне звязана ў першую чаргу з адметнасцю функцый гутарковага і мастацкага стылю, а значыць, і функцый рэальнай і ўяўнай размовы (фатычная функцыя гутарковага і эстэтычная функцыя мастацкага стылю). На выбар моўных сродкаў сувязі рэплік аказвае ўплыў не толькі апісваемая сітуацыя, характар персанажаў, мэта зносін і інш., але і мастацкае светаўспрыняцце пісьменніка, яго ўласная ацэнка апісваемых падзей. Інакш кажучы, выбар сродкаў сувязі рэплік у стылізаваным мастацкім дыялогу выступае паказчыкам індывідуальнага стылю пісьменніка. В. А. Лапцева звязвае спецыфіку адлюстравання камунікацыйнай сітуацыі ў мастацкім тэксце перш за ўсё з характарам адрасата (ўспрымальніка, чытача) і фактарам адрасанта (суб'ект маўлення, аўтар). У адрозненне ад натуральнага дыялогу, які прадугледжвае наяўнасць таго, хто гаворыць, і таго, хто слухае, мастацкі дыялог аднакіраваны. Ён арыентаваны на чытача “па прычыне адсутнасці адрасата ў момант гутаркі” [3, с. 50], менавіта праз апрацаваны аўтарам дыялог чытач атрымлівае інфармацыю аб усіх неабходных кампанентах сітуацыі. Камунікатыўны падыход да тэксту дазваляе суаднесці сітуацыю, апісаную ў мастацкім творы, з рэальнымі падзеямі. Узнаўляючы пэўную маўленчую сітуацыю, пісьменнік можа па-рознаму падбіраць і кампанаваць яе элементы.

Мастацкая стылізацыя дыялогу павінна максімальна дакладна перадаць адсутнасць устаноўкі на афіцыйныя зносіны, якая, на думку А.А. Земскай, з'яўляецца асноўнай прыкметай камунікацыйнага акта ў вусным маўленні [4, с. 6]. Пры мастацкай

апрацоўцы вуснага маўлення дастаткова распаўсюджаным прыёмам з'яўляецца парцэляцыя, сутнасць якой “зключаецца ў расчляненні адзінай сінтаксічнай структуры – сказа – на некалькі інтанацыйна-сэнсавых адзінак – фраз, для таго каб узмацняць вобразнасць, перадаць аўтарскія адносіны, вылучыць тую ці іншую частку паведамлення” [5, с. 509]. Інтанацыйна аддзяляючы дадатковае паведамленне ад асноўнай яго часткі, парцэляцыя становіцца адным са сродкаў вылучэння кампазіцыйна і ідэйна важных момантаў рэплікі, павышае імпліцытную інфармацыйнасць сказаў, набліжае маўленне да гутарковага.

Парцэляваныя канструкцыі, утвараючы асобы тып выказвання, прымаюць удзел у фарміраванні тэксту, выконваюць спецыфічныя функцыі. Парцэляцыя ўспрымаецца як адзін з прыёмаў, праз які ажыццяўляецца далучальная міжфразаваая сувязь [6, с. 178]. Афармленне парцэлята як структурна самастойнай сінтаксічнай адзінкі дапамагае акцэнтаваць увагу на месце вылучанай часткі, узмацніць найбольш важную інфармацыю, стварыць у выказванні “новы (дадатковы) рэматычны цэнтр (або некалькі рэматычных цэнтраў)” [7, с. 217], [8, с. 217].

Паводле І. У. Савіцкай, “сінтаксічная трансфармацыя, якая фармальна выражаецца праз графічнае выдзяленне часткі сказа ў асобную сінтаксему, актуалізуе не толькі сэнсавыя адценні думкі, але і аўтарскую інтанацыю як важны паказальнік актуальнага членення выказвання. Парцэляцыя становіцца адметным спосабам інтанацыйнага афармлення праявічнага ці паэтычнага радка, сінтаксічна-рытмічнай арганізацыі мастацкага маўлення. Іншымі словамі, парцэляцыя з'яўляецца сродкам актуалізацыі важнай, з пазіцыі аўтара, у сэнсавых адносінах інфармацыі [9, с. 264]. Зыходзячы з працытаванага, можна зрабіць выснову, што аўтарка лічыць парцэляцыю адным са сродкаў выражэння суб'ектыўна-мадальнага значэння, у якім праяўляюцца адносіны аўтара да паведамлення.

В.А. Астаф'ева, Т.А. Каласкова вызначаюць універсалізм парцэляцыі шэрагам фактараў: 1) амаль поўнай адсутнасцю абмежаванняў у рэалізацыі, 2) разнастайнасцю камунікатыўных і стылістычных функцый; 3) валоданнем найбольш яркай уласцівасцю гутарковага сінтаксісу, які вызначаецца сваёй перарывістасцю, супрацьпастаўленай сінтагматычнасці і разгорнутасці кніжнага сінтаксісу [10, с. 161].

Усе адзначаныя ўласцівасці парцэляцыі накіроўваюць да яе магчымага выкарыстання ў стылізаваным дыялагічным маўленні. У сувязі з імпліцытнай насычанасцю дыялагічнага маўлення парцэлят становіцца адным са сродкаў вылучэння інфармацыйна і кампазіцыйна важных момантаў зносін, а значыць, і падсвядомага ўзаемадзеяння аўтара і чытача. Інтэнсіўнасць і шматаспектнасць выкарыстання парцэляваных канструкцый у дыялагічным маўленні дае падставы ўспрымаць іх як неад'емны складнік індывідуальнага аўтарскага стылю У. Караткевіча, што і пацвярджаецца на прыкладзе дыялогаў, узятых з рознажанравых твораў: раманаў “Нельга забыць”, “Чорны замак Альшанскі”, апавесці “Дзікае паляванне караля Стаха”, апавядання “Ладдзя распачы”.

Асноўная частка

Дыялагічнае маўленне займае ў творах У. Караткевіча значнае месца, што паказвае схільнасць аўтара да актыўнага супрацоўніцтва з чытачом. Письменнік, не навязваючы сваю думку, нібы дае магчымасць паслухаць гаворку персанажаў і на падставе пачутага зрабіць самастойныя высновы.

Празічныя творы У. Караткевіча прапануюць аб'ектыўны разгорнуты матэрыял, актуальны для шматаспектнай характарыстыкі парцэляваных канструкцый. Яго зварот да парцэляцыі з мэтай стылізацыі гутарковага маўлення дастаткова распаўсюджаны і апраўданы: аўтар максімальна набліжае апісаны дыялог да рэальнага, нават з захаваннем адпаведных сітуацый настрою, інтанацыі, паўз. Напрыклад:

[Андрэй]: – Не ведаю. Нам дэвядзецца выпіць чашу ў семдзсят... Як бацькам. І магчыма, для нас ёсць толькі адзін выхад. Адзіны шлях. Жыць кожную секунду. Думаць, рухацца, рабіць кожную хвіліну. Тады, напэўна, за семдзсят год пражывеш, не менш за дрэва, якое трыста год стаіць на месцы... Варта паспрабаваць ва ўсякім разе.

Андрэй усміхнуўся сваім думкам: “Іяшчэ кахаць. Той, хто кахае, – бессмяротны. Ён у кожную хвіліну перажывае стагоддзе. І ён – вораг смерці. Таму, што смерць не для кахання, не для маці тваіх дзяцей. А ўжо для дзяцей, для твайго бяссмерця – менш за ўсё... Толькі кахаць (“Нельга забыць”);

Перавозчык ішоў да апошніх дзвярэй.

Увесь абмяклы, увесь грузлы, ён ішоў... ішоў... ішоў і спыніўся толькі каля павуціння. Павярнуўся. Абвёў людзей сінімі вачыма.

– Не трэба, – сказаў ён. – Я дам. Я аддам. Бо я аднаго толькі прагну. Забыцця... Забыцця... Забыцця (“Ладдзя роспачы”).

Падкрэсленыя парцэляты дапамагаюць чытачу вылучыць у маўленні найбольш важныя моманты, адлюстраваць каштоўнасць і сэнс жыцця, перадаць не толькі хваляванне, узрушанасць, але і ўпэўненасць у правільнасці сваіх думак. Дыстантны зварот да папярэдня акрэсленай тэмы дапамагае максімальна затрымаць увагу на экспрэсіўна аформленых канструкцыях, тым самым паказваючы іх эмацыянальную і змястоўную насычанасць, істотнасць для ўспрыняцця не толькі філасофскага зместу спецыфічна арганізаванай сентэнцыі, але і для характарыстыкі персанажа.

Расійскі лінгвіст А.П. Скавароднікаў называе чатыры асноўныя функцыі парцэляцыі [11, с. 87]: эмацыйна-вылучальную, экспрэсіўна-граматычную, выяўленчую і характаралагічную.

У якасці асноўнай успрымаецца **эмацыйна-вылучальная** функцыя, якая так ці інакш праяўляецца ў любой парцэляванай канструкцыі. Па сутнасці, сама з’ява парцэляцыі і служыць менавіта для таго, каб аформіць частку сказа ў самастойнае выказванне, указаць важныя для абмеркавання дэталі. У гэтых адносінах выразным прыкладам можа стаць наступнае дыялагічнае адзінства:

Смерць усміхалася, як ішэць тысяч год таму:

– Ты спадзяешся ўбачыць прабацьку Абрама?

– Не вельмі, – непрыкметна кніў Выліваха. – Але ж павінны былі кудысьці падзецца ўладары, патрыярхі, біскупы? Яны ж столькі крычалі аб небе.

– А цяпер яны бяднейшыя за апошняга раба на зямлі. Бо ў царстве маім раб не адчувае нічога. А яны – адчуваюць. І пустэчу, і тое, што нічога няма.

– Хай жыве справядлівасць, – сказаў Выліваха. – То ім, атрымоўваецца, усё ж дадзена неўміручасць душы?

Бязвока паляпала яго па плячы. Нібыта бразготкай з сухім гарохам.

– Ты хочаш такога бяссмерця? Пасля ўлады над целамі і жывымі, над землямі і праўдай – не адчуваць нічога, акрамя свайго мозгу? Не валодаць целам, не мець магчымасці нічым распараджацца? Бачыць, як ішчаслівія засынаюць, як планеты паступова закупаюцца ў лёд. Быць чымсьці накшталт паралітыка, які збярог яснасць розуму, але ведае, што гэта будзе цягнуцца вечна, і не мець надзеі на ўратавальніцу, на мяне. Хочаш такога бяссмерця? (“Ладдзя роспачы”).

Неабходнасць драблення выказвання прадыктавана самой сітуацыяй зносінаў – жаданнем пераканаць суразмоўцу, а значыць, падабраць аргументы настолькі важкія, што яны змогуць змяніць яго пункт погляду, ацаніць і прызнаць слушнасць іншай, да гэтага непрымальнай пазіцыі. Асобнае афармленне сэнсава і граматычна звязаных з папярэднім выказваннем частак сказа дапамагае стварыць паўзы, уласцівыя для вуснага маўлення.

Выяўленчая функцыя накіравана на мастацкую канкрэтызацыю адлюстраванага пры разнастайных апісаннях сітуацый, з'яў, асоб. Пры дапамозе гэтай функцыі адбываецца вылучэнне важнага з пункту погляду мастацка-вобразнай канкрэтызацыі элемента, узмацненне выяўленчага кантрасту; ствараецца так званы эффект запаволення кадра, калі паступова засяроджваецца ўвага на кожным прадмеце апісання або асобным баку пэўнага дзеяння, прыметы і іш. Напрыклад:

– *Чакай, – сказала Смерць. – Ты і цяпер хацеў бы жыць? Ведаючы, што цябе чакае? Атрымаўшы маленькую адтэрміноўку?* (“Ладдзя распачы”).

Парцэляцыя часта пабудавана на градацыі, калі кожны наступны парцэлят больш грунтоўны, пераканальна моцны ў адносінах да папярэдняга.

Леановіч маўчаў, нешта абдумваючы. Зірнуў на гадзіннік. Машынальна зірнуў і Гораў. Дванаццаць гадзін. Быццам у адказ праз рык навальніцы данесліся далёкія глухія ўдары саборнай званіцы горада.

– *І яшчэ адна прычына, – сказаў нарэшыце Леановіч. – Вераб'іная ноч. Рака ўсхадзілася. Можна татапіць паром. І вас, Ілюдзей* (“Нельга забыць”);

Яна [Грынкевічава – В. Ш.] схіліла галаву, а потым, праз імгненне, ускінула на Горава цёмныя вочы.

– Але мне лягчэй. Людзі заўсёды людзі. Людзі паўсюль людзі... Дай вам бог шчасця за добрае сэрца. Шчасця з невядомай мне рускай жанчынай, такой самай добрай як вы.

– Не трэба, пані, – сказаў Гораў.

– *Маўчыце, – сказала яна амаль сурова. – Чым я магу аддзякаваць за ўсё? Толькі словам. Дай вам Бог шчасця. І вам, і дзецям, і ўсім нашчадкам вашым. Дай Бог, каб мае ўнукі ніколі не варагавалі з вашымі* (“Нельга забыць”).

Сумесна з градацыяй парцэляцыя выводзіць у цэнтр увагі члены рада, размешчаныя па нарастальнай сэнсавай або эмацыйнай значнасці, засяроджвае ўвагу на ўзрастанні градонімаў, на рэалізацыі ўзмоцненай верагоднасці.

У кожным з працытаваных прыкладаў парцэляты павышаюць экспрэсіўнасць выказвання, калі трэба не проста зрабіць акцэнт на дэталі, але і ўзмацніць агульны эмацыйны стан. Выяўленчая функцыя парцэляцыі дапамагае ўспрымаць яе пераважна як экспрэсіўны сінтаксічны прыём пісьмовай літаратурнай мовы, пры якім сказ дэфармуецца, дзеліцца на самастойныя адрэзкі ў адпаведнасці з тымі эмоцыямі, якімі аўтар надзяляе сваіх персанажаў.

У гэтых адносінах да выяўленчай вельмі блізкая **характаралагічная** функцыя парцэляцыі, якая звычайна прымяняецца для характарыстыкі аб'екта маўлення. Прыкладам рэалізацыі названай функцыі могуць быць дыялагічныя адзінствы (элементы дыялагічных адзінстваў) з рамана “Нельга забыць”. Парцэляты прыведзеных ніжэй рэплік у абодвух выпадках вылучаюць найбольш важныя, вызначальныя ў дадзены момант, з пункту погляду сябра (першы прыклад) і маці (другі прыклад), рысы аднаго і таго ж чалавека – Андрэя.

І. – Яніс памаўчаў. Яму цяжка было зноў пачынаць размову. Але ён, відаць, не змог змоўчаць гэтага, як паслядоўны латгалец. І таму сказаў жорстка:

– *Яшчэ раз табе скажу: не падабаецца мне ўсё гэта, не тая гэта жанчына.*

– *А дзе лепшыя ёсць?*

– *Паўсюль.*

– *А чаму гэта яна “не тая”?*

– *Не тая. Жанчына павінна радаць і запал даваць або боль такі, што, здаецца, лёг бы і памёр. А гэта што? Шэрае балота звычайнага. І горш за ўсё, што ты сам гэта адчуваеш, толькі не прызнаешся. Ты паглядзі на сябе, які ты стаў? Знерваваны, прыбіты нейкі. Вершы бяскрылыя пачаў пісаць. Кінь яе, кажу, пакуль не позна.*

II. – *Мне здаецца, – не слухаючы яго [Андрэя. – В.Ш.], сказала маці, – усё гэта ад хворага сумлення. І я вельмі баюся за цябе. Ты занадта іхні. І зусім не стрыманы. Бацькавай сілы ў цябе няма. Ты знойдзеш нешта. Яму можна будзе дадаць частку сваёй душы. А ты аддасі ўсяго сябе. Да канца... Усё адно што гэта будзе: справа, вершы. А можа, жанчына.*

Працытаваныя прыклады даволі значна аддалены адзін ад аднаго, характарыстычныя рэплікі выходзяць з вуснаў розных персанажаў, але ўжо толькі па парцэлятах можна меркаваць аб іх унутраным сэнсавым адзінстве: і сябар, і маці лічаць магутнай сілу кахання. Толькі сябар перасцерагае ад разбуральнага ўплыву жанчыны, якая знаходзіцца побач з Андрэем, а маці мяркуе, што нястрыманы Андрэй аддасць усяго сябе да канца толькі сапраўднаму пачуццю.

У творах У. Караткевіча характаралагічная функцыя часта выражаецца пры стварэнні кантэкстаў няўласна прастай мовы:

Змяў цыгарэту. Прыгожы ён [Мар'ян. – В.Ш.], калі думае. Не тое, што мая варажская храпа. І дурніца ж гэная праклятая баба, ягоная былая жонка. Ах, матыль серабрысты! Ах, сю-сю! Ах, Кафка! Ах, сіэна! А сама ані ў сіэне, ані ў Кафцы ані ў зубнагою ("Чорны замак Альшанскі").

Працытаваны прыклад фармальна не з'яўляецца адзінкай дыялагічнага маўлення, а падкрэсленыя парцэляты, адпаведна, не могуць назвацца структурнай часткай рэплікі. Аднак менавіта праз іх даецца агульная характарыстыка жонкі Мар'яна, ацэнка яе душэўных якасцей. А ўяўленне чытача можа дапоўніць яе вобраз не толькі як маўленчай асобы, але і як чалавека.

Экспрэсіўна-граматычная функцыя парцэляцыі служыць для выражэння сінтаксічных адносін паміж асноўнай часткай сказа і яго парцэлятам. Выкарыстанне парцэляваных канструкцый звязана з тэндэнцыяй да сцісласці, эканомнасці выказвання і адначасова да інфармацыйнай і эмацыянальнай насычанасці. Сінтаксічна залежныя адзінкі маўлення, адарваныя ад асноўнай часткі, набываюць выразнасць, становяцца яркімі, экспрэсіўнымі. Так, у якасці парцэлята могуць выступаць аднародныя і адасобленыя члены сказа, параўнальныя канструкцыі, часткі складаназалежнага сказа. Вылучэнне названых канструкцый у асобны сказ, знікае іх успрыманне ў якасці асобных элементаў дапамагае асэнсаваць падтэкставую інфармацыю, здольную перадавацца граматычнымі сродкамі: сістэмнасць і частотнасць дзеянняў (пры парцэляцыі аднародных членаў сказа), параўнальна-супастаўляльны аспект (калі парцэлятам выступае параўнальная канструкцыя), ацэнка асобы, прадмета або дзеяння (у выпадку аддзялення адасобленых элементаў), прычына, мэта, умова, магчымасць уступкі (звычайна пры дадатковай сэнсавай нагрузцы на змест даданага частак складаназалежнага сказа). Прыкладам экспрэсіўна-граматычнай функцыі парцэляцыі можа стаць афармленне наступных рэплік:

То-та ж бо, – прыгнечана сказаў Свеціловіч. – Значыцца, не ён кароль Стах. Падарунак гэты якраз на яго карысць кажэ. І ўчарашняя надзея ("Дзікае паляванне караля Стаха").

Інтанацыйнае і пунктуацыйнае раздзяленне і аддаленне аднародных членаў сказа накіроўвае на раўнапраўнае ўспрыняцце значнасці абодвух для адэкватнай ацэнкі апісаных падзей. Той факт, што ўчарашняя падзея ўзгадваецца не адразу, не дае падставы ўспрымаць яе як другасную. Наадварот, афармленне інфармацыі аб ёй у асобны сказ падкрэслівае істотнасць, сур'ёзнасць таго, што адбылося, узмацняе рэтраспекцыйна-праспекцыйныя сувязі, спрыяе найлепшаму ажыццяўленню кагезіі. Усё адзначанае накіроўвае на асобнае ўспрыняцце і асэнсаванне **тэкстаўтваральнай** функцыі парцэляцыі, пацвярджэннем якой могуць паслужыць наступныя рэплікі з рамана "Нельга забыць":

– Я ведаю, ёсць многа добрых людзей, – сказала яна, людзей з усёабдымным, з чалавечым сэрцам. Такіх як вы. Але што я магу зрабіць, калі мне ўсё жыццё будуць трызніцца твая дзесяць хвілін, на якія я спазнілася, калі для сэрца чалавека няма і не будзе забыцця... Дарагі мой чалавек. Я ведаю – у мяне ўсё канфіскуюць. Мяне, хутчэй за ўсё, чакае Сібір;

– Чакай, Яніс, – голас Грынкевіча, калі той не крычаў, быў мяккі і даволі ціхі, – я думаю, што нам трэба на якую гадзіну расстацца. Усё адно, відаць, мы ў гэтую ноч не заснём. Але ты спачатку не пра бутэльку думай, а пра жонку. Сядай, брат, і за гадзіну напішы ёй доўгі, вельмі добры ліст. Пра ўсё напішы. І як мы з табой апельсіны сёння на праспекце сеялі. І пра начны марш на калідоры. А я да цябе зайду праз гадзіну, тады і пагамонім;

– За што ты яго [Пружынiна. – В.Ш.] так ненавідзіш? – неўразумела спытаў Вайвадс.

– Чалавек павiнен быць ічырым. І верным свайму сэрцу. А значыць, і вершу. На ўсё жыццё.

Як відаць з прыведзеных прыкладаў, тэкстаўтваральная функцыя пацвярджаецца стварэннем пры дапамозе парцэлятаў новага рэматычнага цэнтра, іх адносінамі да базавай часткі і магчымасцю аб'яднання з ёй у адно цэлае; накіраванасцю да кантактнай/дыстантнай папярэдняй або наступнай інфармацыі; вылучэннем новых звестак, якія не адлюстраваны па-за межамі дыялога, але маюць пэўны ўплыў на далейшае развіццё падзей або тлумачаць тое, што адбылося. З'яўляючыся мікратэкстам, дыялагічнае адзінства дае магчымасць парцэляту ў большай ступені, чым ненарцэляванай канструкцыі, рэалізаваць свой тэкстаўтваральны патэнцыял, функцыянальнае прызначэнне якога заключаецца ў падкрэсліванні на камунікатыўна-сіntaxічным узроўні сэнсавых акцэнтаў тэксту.

Па сутнасці, тэкстаўтваральная функцыя парцэляцыі аб'ядноўвае ўсе пералічаныя вышэй функцыі і з'яўляецца вызначальнай пры фарміраванні індывідуальнага пісьменніцкага стылю У. Караткевіча.

Заклучэнне

Своеасабліваасць мастацкага тэксту У. Караткевіча заключаецца ў арыентацыі на маўленчыя паводзіны персанажа, прычым маўленчае ўзаемадзеянне дазваляе ўспрымаць літаратурнага героя як асобу ва ўсёй сукупнасці прапанаваных у тэксце характарыстык. Дыялог у мастацкіх творах У. Караткевіча адыгрывае галоўную кампазіцыйную ролю. Устаноўка на аб'ектыўнае адлюстраванне рэчаіснасці прыводзіць пісьменніка да таго, што ён выражае сябе праз дыялогі персанажаў, што ў значнай меры спрыяе аб'ектывацыі паведамлення: зводзіцца да мінімуму суб'ектыўнасць апавядальніка, дамінуе пункт погляду і слова героя. Дыялог у такім выпадку мае высокую ступень інфармацыйнасці: ён змяняе падзеі, разгортвае сюжэт, раскрывае ўзаемаадносіны персанажаў, вызначаючы лінію іх паводзін.

Размежаванне функцый парцэлятаў у мастацкіх тэкстах У. Караткевіча даволі ўмоўнае, бо ў адным і тым жа пунктуацыйна адзеленым элеменце могуць рэалізоўвацца дзве і больш функцый адначасова (характаралагічная і экспрэсіўна-граматычная; выяўленчая і эмацыйна-вылучальная; характаралагічная і выяўленчая і інш.). Структурна-семантычны аналіз дыялагічных адзінстваў У. Караткевіча дазваляе сцвярджаць, што функцыянальная насычанасць дэфармаваных сказаў залежыць не толькі ад інтралінгвістычных, але і ад экстралінгвістычных фактараў, і ў першую чаргу ад сітуацыйнай абумоўленасці выкладу.

Дзякуючы свядомаму інтанацыйнаму адзязленню ад сінтаксічна галоўнай часткі, інфармацыя, якая змяшчаецца ў парцэляце, у адпаведнасці з інтэнцыямі адрасна

актуалізуецца, пры гэтым выказванне набывае асобую сэнсавую і эмацыйную выразнасць. Парцэляваныя канструкцыі ў стылізаваным дыялогу ствараюць уражанне характэрнага для вуснага маўлення непасрэднага фарміравання думкі і яе пастаяннага разгортвання. Ствараецца ўражанне паслядоўнага, паэтапнага ўдакладнення выказвання. Сінтаксічная трансфармацыя, уплываючы на актуалізацыю не толькі сэнсавых адценняў, але і аўтарскай інтанацыі, мае ў стылізаваных дыялогах У. Караткевіча сваю спецыфіку, з'яўляецца прыкметным сродкам фарміравання яго індывідуальнага аўтарскага стылю.

Функцыянальнае прызначэнне парцэляцыі як універсальнага сінтаксічнага прыёму звязана непасрэдна са структурай парцэляванага выказвання. Афармленне парцэлянта як структурна самастойнай адзінкі дапамагае аўтару акцэнтаваць увагу чытача на вылучаным элеменце. Сінтаксічная разнастайнасць парцэляваных канструкцый У. Караткевіча сведчыць не толькі аб індывідуальнасці аўтарскага стылю, але і аб імкненні пісьменніка смадзяваць маўленча-мысліцельную дзейнасць персанажа (пры афармленні дыялогаў) і чытача (пры афармленні маналогаў, аўтарскай мовы) для максімальнага мастацка-эстэтычнага ўздзеяння на рэцыпіента.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. **Валгина, Н. С.** Современный русский язык : синтаксис : учебник / Н. С. Валгина. – 4-е изд., испр. – М. : Высшая школа, 2003. – 416 с.
2. **Винокур, Т. Г.** Диалог [Текст] / Т. Г. Винокур // Русский язык : энциклопедия / гл.ред. Ю. Н. Караулов. – М. : Большая Российская энциклопедия : Дрофа, 1998. – С. 119–120.
3. **Лаптева, О. А.** Русский разговорный синтаксис / О. А. Лаптева. – М. : Наука, 1976. – 398 с.
4. **Земская, Е. А.** Русская разговорная речь : лингвистический анализ и проблемы обучения : учебное пособие / Е. А. Земская. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Флинта : Наука, 2011. – 240 с.
5. Культура русской речи : энциклопедический словарь-справочник / под ред. Л. Ю. Иванова, А. П. Сковородникова, Е. Н. Ширяева и др. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 840 с.
6. **Рамза, Т. Р.** Сінтаксіс: Тэарэтычны курс : вучэб. дапаможнік / Т. Р. Рамза ; пад агул. рэд. А. Я. Міхневіча. – Мінск : БДУ, 2003. – 202 с.
7. Энциклопедический словарь-справочник. Выразительные средства русского языка и речевые ошибки и недочеты [Электронный ресурс] / под ред. А. П. Сковородникова. – 3-е изд., стереотип. – М. : ФЛИНТА, 2011. – 480 с.
8. **Солганик, Г. Я.** Стилистика текста : учебное пособие / Г. Я. Солганик. – М. : Флинта, Наука, 1997. – 256 с.
9. **Савіцкая, І. У.** Парцэляцыя як асобая сінтаксічная з'ява (на матэрыяле складаных сказаў) / І. У. Савіцкая // Мова – Літаратура – Культура : матэрыялы VI Міжнар. навук. канф. : у 2 ч., Мінск 28–29 кастрычніка 2010 г. [Тэкст] / Беларускі дзярж. ун-т. – Мінск : РІВШ, 2011. – Ч. 1. – С. 236–239.
10. **Астафьева, О. А.** Парцэляцыя сочинительной связи (на материале романа В. Д. Дудинцева “Белые одежды”) / О. А. Астафьева, Т. А. Колоскова // Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова, 2015. – № 3. – С. 161–165.
11. **Сковородников, А. П.** Экспрессивные синтаксические конструкции в современном русском литературном языке [Текст] / А. П. Сковородников. – Томск : Изд-во Томского гос. ун-та – 1992. – 254 с.

Паступіў у рэдакцыю 16.09.2019 г.

Кантакты: shershnyova@msu.by (Шаршнёва Вольга Мікалаеўна)

The article deals with the stylistic role of parcelling in the artistic works by V. Korotkevich. It is explained that the artistic stylization of the dialogue should convey as accurately as possible the avoidance of formal communication, which is the main feature of the communication act in oral speech. The characteristic of four main functions of parcellation is given: emotional, expressive-grammatical, pictorial and characterological. Special attention is paid to the textual role of parcelling, its influence on the formation of the author's individual style.

Keywords: text, dialogue, parcelling, emotional function, expressive and grammatical function, pictorial function, characterological function, text-forming function, individual style.